

A Minor History: ท่องพระโรงที่ว่างเปล่ากับผีที่หายไป ไปในความมืด (2)

written by กฤตภัทร์ ฐานันโตะ | มกราคม 29, 2022

เครดิตภาพ : สุภัทรา ศรีทองคำ และ สุทิวส์ คุ่มภัย ©มูลนิธิ 100 ต้นสน, 2564

ตอนที่แล้ว ผู้เขียนพาไปร่วมนิทรรศการศิลปะของ อภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกิจ ที่จัดแสดง ณ มูลนิธิ 100 ต้นสน กรุงเทพฯ ตอนนี้ “A Minor History: ท่องพระโรงที่ว่างเปล่ากับผีที่หายไปในความมืด” ยังคงบอกเล่าความคิดของอภิชาติพงศ์ที่เสียดสีประวัติศาสตร์เดือนตุลาฯ ที่เป็นเหตุการณ์เข่นฆ่าประชาชน รวมถึงความคิดความเชื่อในเรื่องความตาย โลกนี้ โลกหน้า และสมาธิ ซึ่งผู้เขียน “[กฤตภัทร์ ฐานันโตะ](#)” ชม นิทรรศการแล้วเทียบเคียงกับแก่นหนังแต่ละเรื่องของเจ๊

กฤตภัทร์ ฐานันโตะ เรื่อง

การใช้สื่อในการชวนเชื่อชวนให้นึกถึงการแสดง “บทกวีที่ไม่มีประธาน” (*Unsubject Verses*) เมื่อวันที่ 27

พฤศจิกายน 2021 (2564) ส่วนหนึ่งของนิทรรศการ *A Minor History* เมฆ'ครึ่งฟ้า' ซึ่งเริ่มด้วยการตั้งโต๊ะสีขาวยาวที่พับได้ จากนั้นเขาหยิบกล่องใส่กระดาษที่มาพร้อมกับ "บทกวีฟรี" ที่คล้ายกับการแจกแผ่นพับหรืออาหารให้ชิมฟรีซึ่งพบเห็นได้ทั่วไป จากนั้นเขาก็เริ่มร่ายกวีเย็บฟ้า พร้อมๆ กับธีระวัฒน์ "คาเงะ" มุลวิไล ที่โปรยกระดาษคล้ายกับการแจกนามบัตรให้กู้เงินด่วนหรือรับสมัครงาน ก่อนที่ธีระวัฒน์จะลงไปริมสระและบรรจงวางกระดาษขาวลงบนผืนน้ำสีฟ้าที่สะท้อนฟ้าเบื้องบนราวกับให้ช่างบนรับรู้ถึงสารจากเบื้องล่าง การแสดงถูกแทรกด้วยเสียงดังคล้ายวัตถุถูกกระแทก เช่นเดียวกับในวิดีโอ *A Minor History* และการแสดงจบลงเช่นเดียวกับในวิดีโอเมื่อป่าเจนนอนหลับอีกครั้งด้วยเสียงดนตรีไว้อารมณ์คลั่งชาติ เหมือนกับเหล่านักแสดง ใน *Song of the City* (2018) ที่มอยหลับลงท่ามกลางเสียง *The Longest Day March* จากโรงเรียนแถวๆ นั้น หมอเคยจาก *Syndromes and a Century* (2006) ผู้หลับไหลจากเครื่องช่วยนอนที่หมอล่าเบงค์ เซลล์แมนผู้สาดใจให้หมอทดลองใช้อุปกรณ์แบบเดียวกับที่พวกทหารชั้นผู้น้อยใช้ใน *Cemetery of Splendor* (2015) เธอหลับไหลในสวนสาธารณะที่กำลังปรับปรุงขยายฐานของอนุสาวรีย์สฤณี ธาระรัตต์ เช่นเดียวกับโด่งที่กำลังฝันกลางวัน ผืนที่ซ้อนฝันและเก่ง/อิฐที่พยายามจะนอนแต่นอนไม่หลับ เพราะมันคงร้อนเกินกว่าจะนอน

ครีมจากยางพารา

โฆษณาชวนเชื่อยังพบได้ใน *Cemetery of Splendor* (2015) เมื่อเก่ง สวโสด ผู้เป็นช่างทรงให้กับรัฐบาลในการสื่อสารกับวิญญูณทหาร เธอยังเป็นตัวแทนจำหน่ายครีมจากยางพารา นี่แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของความหลากหลายทางความเชื่อ นอกเหนือจากพุทธเถรวาทที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐ โดยเฉพาะความเชื่อทางศาสนาในชุมชนเมืองที่เปลี่ยนแปลงในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองและอย่างมากในทศวรรษที่ 1980 เช่น การสร้างศรัทธาด้วยพระเครื่อง การทำนายดวงชะตา การรักษาด้วยไสยเวทย์และสมุนไพรแผนโบราณ การทำบุญที่หวังผลในทันที (instantly effective merit-making) การนั่งสมาธิภาวนา รวมไปถึงการกำเนิดขึ้นของขบวนการพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น สันติอโศกและธรรมกาย¹

ครีมทาผิวและสมุนไพรดูจะเป็นสิ่งที่พบได้ในผลงานของอภิชาติพงศ์ วีระเศรษฐกุล เรื่อยมานับตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1990 ที่เขาเริ่มจับภาพของแรงงานพลัดถิ่นและความเชื่อเหนือธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงทางความเชื่อในสังคมเมืองเป็นสิ่งยืนยันถึงการดำรงอยู่ของลัทธิบูชาวิญญูณบรรพบุรุษที่ยังแฝงฝังในสังคมเมือง ซึ่งเป็นผลมาจากการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานและการเติบโตของสังคมเมืองอย่างรวดเร็วในทศวรรษดังกล่าว ซึ่งทำให้กรุงเทพฯ กลายเป็นเมืองที่มีลัทธิความเชื่อเยอะมากที่สุดในประเทศไทย การสร้างเมืองและการพัฒนาอุตสาหกรรมริเริ่มในกรุงเทพฯ และพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนส่วนอื่นๆ ในรัฐไทย ชุมชนเมืองแห่งนี้จึงกลายเป็นบ้านสำหรับแรงงานพลัดถิ่นคนชายขอบ และผู้คนที่เชื่อในทางศาสนาที่นอกเหนือจากพุทธเถรวาททางการ¹

สนใจผีและการนั่งสมาธิ

ความสนใจในผีและการนั่งสมาธิในอภิชาติพงศ์ดูจะเพิ่มมากขึ้นเมื่อเขาทำโครงการ *Primitive* (2009) จนเกิดเป็น

Uncle Boonmee Who Can Recall His Past Lives (2010) ที่จุดเริ่มต้นมาจากหนังสือ คน ระลึกชาติ เขียนโดย พระศรีปริยัติเวที แห่งวัดป่าแสงอรุณ จังหวัดขอนแก่น และการเดินทางไปยังตำบลนาบัว อำเภอธาตุพนม จังหวัด นครพนม² ที่ความทรงจำของเหตุการณ์ “เสียงปืนแตก” ยังคงหลอกหลอน เมื่อเดือนสิงหาคม ค.ศ. 1965 เกิดการปะทะกันด้วยอาวุธระหว่างเจ้าหน้าที่รัฐและกลุ่มคอมมิวนิสต์ ได้เพิ่มความรุนแรงและจำนวนครั้งที่ปะทะมากขึ้นเรื่อย ๆ ซึ่งเป็นผลให้ชาวอีสานในชนบทที่ได้รับผลกระทบเริ่มเข้าร่วมกับกลุ่มคอมมิวนิสต์มากขึ้น อันเนื่องมาจากความไม่พอใจที่มีต่อการกระทำของรัฐบาล³

อภิชาติพงษ์ยังเสนอใน *Fireworks (Archives)* (2014) ซึ่งเป็นการไปสำรวจอีสานอีกครั้งที่จังหวัดหนองคาย บ้านของเจนจิรา พงษ์พัศ ไวต์เนอร์ นักแสดงคู่บุญของเขา เขาเก็บภาพของรูปปั้นในศาลาแก้วกู่ร่วมกับพลุประทัดที่ระเบิดแตกกระจายออก เช่น ภาพโครงกระดูกคู้หนึ่งกอดกัน โครงกระดูกที่มีสถานะไร้เพศชวนให้นึกถึงการจัดวางวิดีโอสองจอไว้ข้างกันใน *A Minor History* (2021) รวมถึงภาพพลทหารกอดกันใน *Soldier Series – Embrace* (2019) และโครงกระดูกกอดกันใน *Cemetery of Splendor* (2015) ที่ตั้งในสวนรกร้างของเทศบาลที่พยายามจะเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของอีสาน แต่ดันมาโดนน้ำท่วมเสียก่อน สวนแห่งนั้นยังมีมิติทับซ้อนเป็นพระราชวังของกษัตริย์โบราณ ผีกษัตริย์เหล่านั้นกำลังดูพลังงานจากเหล่าทหารไปใช้สู้รบในสงครามอันเป็นนิรันดร์ จนทำให้ทหารไม่สามารถตื่นขึ้นมาจากความฝันได้

โดยที่ศาลาแก้วกู่ถูกสร้างขึ้นในปี ค.ศ. 1978 โดยปญฺญเหลือ สุวีริศน์ ภายใต้แนวคิดที่ว่า “ทุกศาสนาสามารถอยู่รวมกันได้” หลังจากที่ปญฺญเหลือลี้ภัยทางการเมืองจากฝั่งลาวมาสร้างวัดแห่งนี้พร้อมกับตั้งตนเป็นหลวงปู่ อภิชาติพงษ์ค่อนข้างมั่นใจว่าปญฺญเหลือน่าจะจะเป็นเกย์ ปญฺญเหลืออาจใช้ศาสนาเพื่อการไถ่บาป การเป็นเกย์และความยากจนจะถูกมองในแง่ลบ เช่นเดียวกับการเกิดในอีสาน น่าสนใจว่าในภูมิภาคนี้มีพระสงฆ์ผู้มีวิชาอาคมชั้นสูงเยอะมากที่สุดในประเทศ อาจเป็นเพราะอากาศที่ร้อน แห้งแล้ง ยากต่อการเก็บเกี่ยวทำการเกษตร จึงเป็นแรงผลักดันให้ผู้คนฝัน และพยายามสื่อสารกับสิ่งเหนือธรรมชาติ⁴

ความตาย โลกนี้ โลกหน้า

เรื่องเล่าเหนือธรรมชาติ การขายตรง โฆษณาชวนเชื่อ (ในทศวรรษ 1950 เช่น รายการทางวิทยุยานเกราะ) และรายการพอดแคสต์ “ปฏิภิกิริยา” ส่วนหนึ่งในนิทรรศการ *A Trace of Thunder* (2021) สิ่งเหล่านี้ดูจะเชื่อมโยงกันแม้จะต่างยุคต่างสมัยและผิดที่ผิดเวลา อภิชาติพงษ์เริ่มนำเสนอเรื่องเหลือเชื่อ หรือตำนานในป่าคล้ายกับตำนานในหนังสือประวัติชีวิตของพระป่าสายหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต (ค.ศ. 1871-1949) เช่น การพบเสือสมิง ใน *Tropical Malady* (2004) รวมไปถึงเรื่องแนวเทวดา-นาค-ผี ซึ่งพบใน *A Minor History* (2021) เนื้อเรื่องเหนือธรรมชาติเหล่านี้อาจเรียกได้ว่าเป็น “จิตนิยม-ประวัติศาสตร์” ซึ่งการผลิตซ้ำเรื่องเล่าทางอิทธิปาฏิหาริย์ทางศาสนาผ่านสิ่งพิมพ์สมัยใหม่ที่ได้สร้างชุมชนเรื่องเล่าของสิ่งลึกลับที่ยึดโยงกับอุดมคติทางศาสนาที่มีภารกิจเพื่อการเข้าสู่โลกในอุดมคติ เรื่องเล่าเหล่านี้กลายเป็นแบบฉบับการเล่าเรื่องทางจิตที่จะทรงอิทธิพลต่อมาในสังคมไทยทั้งในเรื่องเล่าของกลุ่มลัทธิ

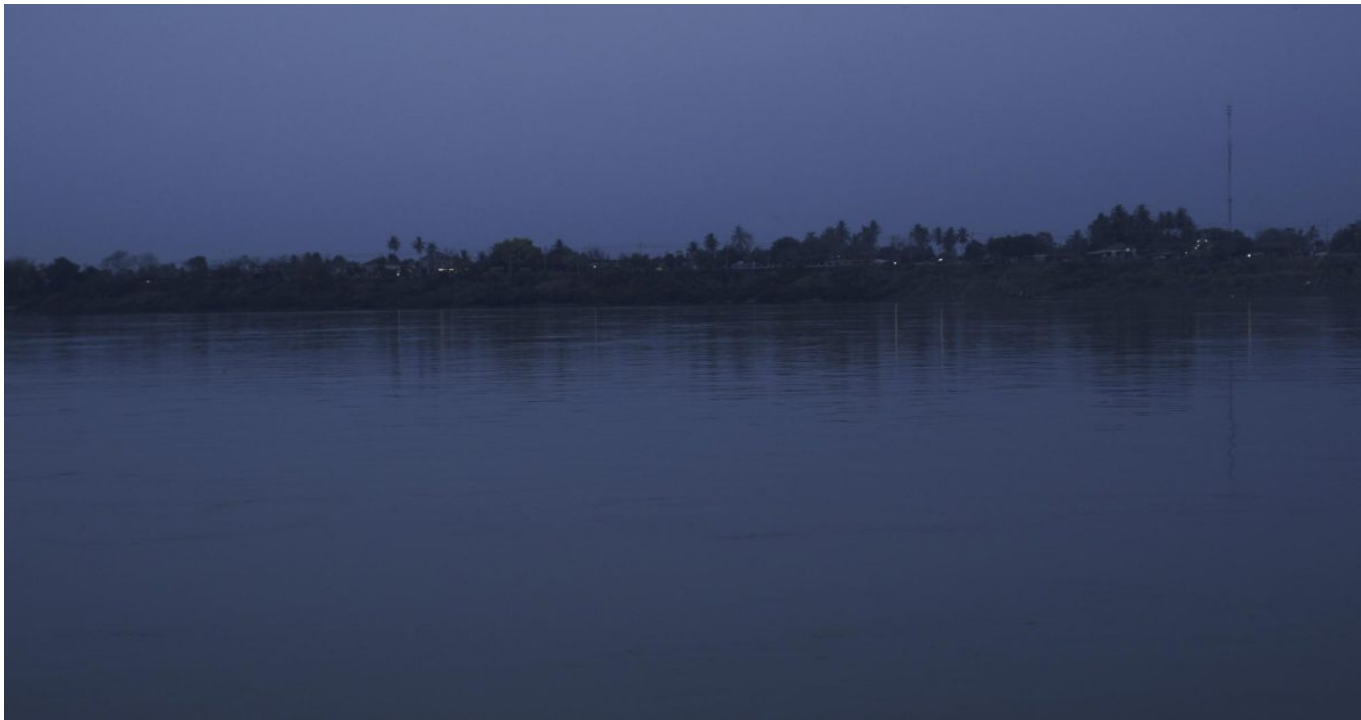
พิธีสำนักเรียนต่างๆที่เน้นอิทธิปาฏิหาริย์ เนื่องจากมันได้เปลี่ยนแปลงเรื่องเล่าเชิงประวัติศาสตร์บอกเล่ามาสู่การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรที่จะถูกผลิตซ้ำได้ง่ายและแพร่หลายออกไปอย่างมาก⁵

ความน่าสนใจคือว่าสื่อที่มีเรื่องราวเหนือจริงและชวนเชื่อทางศาสนาที่ถูกผลิตออกในช่วงปลายทศวรรษ 1960 เช่น กฎแห่งกรรม ของ ท.เลียงพิบูลย์ และนิทานของหลวงพ่อดำ มีเนื้อหาเป็นเรื่องราวเหนือธรรมชาติเรื่องเล่าอิงประวัติศาสตร์แบบราชาชาตินิยม เพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์ และคัดจางกับแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์”

(Historical materialism) ของฝ่ายซ้ายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งมองการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ผ่านความสัมพันธ์ในการผลิตของมนุษย์ที่แสดงออกมาในรูปของโลกทางวัตถุอันมีจุดมุ่งหมายนำไปสู่ความเปลี่ยนแปลงของสังคมและรูปแบบรัฐที่มีปลายทางอยู่ที่โลกในอุดมคติด้วยการต่อสู้ทางการเมือง เช่น ราวทศวรรษที่ 1950 จิตรภูมิศักดิ์ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดทางพุทธศาสนาแบบลัทธิเถรวาท มีลักษณะที่ประนีประนอมไม่ได้มุ่งปฏิวัติ แนวคิดจิตนิยมมุ่งไปที่การแก้กิเลสโดยการตัดกิเลสออกจากจิต มิใช่ “ความขัดแย้งของสภาพสังคม” “ภายใต้การผลิตแบบทุนนิยม” ทั้งยังประนีประนอมไม่แตกหักกับโครงสร้างเดิมทั้งยังเปิดโอกาสให้ชนชั้นนำกุมสภาพต่อไป⁵

เรื่องเล่าเหนือธรรมชาติของพระพุทธรูปสายอีสานก็ถือเป็นแนวคิดนิยม¹⁷ ซึ่งมองว่าสสาร (material) ไม่ใช่ความจริงแท้ แต่จิตต่างหากที่จริงแท้เป็นสสารัตถะ ความตายจึงเป็นทางผ่านจากโลกนี้ไปโลกหน้า ซึ่งตรงข้ามกับกลุ่มวัตถุนิยมที่เชื่อว่ามนุษย์ประกอบขึ้นจากสสารและวัตถุ เมื่อมนุษย์ตายไปจึงเป็นการสิ้นสุดของกระบวนการทางกายภาพ โลกหน้าไม่มีอยู่จริง⁶ แม้ว่าแนวคิดนิยมแบบหลวงปู่มั่น ซึ่งงานส่วนใหญ่ถูกผลิตขึ้นช่วงปลายทศวรรษ 1960 จะไม่พบว่าเรื่องพระพุทธรูปมีเนื้อหาที่มีลักษณะทางการเมือง-ชาตินิยมอย่างชัดเจน กระทั่งเรื่องราวของคอมมิวนิสต์ก็ไม่มีการกล่าวถึงเลย ซึ่งต่างจากเรื่องเล่าจิตนิยมอื่นๆ ที่เกิดในช่วงเดียวกันซึ่งมีเนื้อหาเชิดชูสถาบันกษัตริย์⁵

แต่เรื่องเล่าจิตนิยมในช่วงนั้น เรื่องเล่าจากพุทธศาสนาที่ดูเหมือนจะมีสสารัตถะที่อิสระจากตะวันตก และเป็นคนละด้านกับแนวคิดตะวันตกอย่างมาร์กซิสต์ แต่ในสมัยกรีก Pyrrho นักปรัชญาผู้ติดสอยห้อยตามอเล็กซานเดอร์มหาราชไปยังอินเดียเมื่อประมาณ 300 ปีก่อนคริสต์ศักราช กลับเป็นที่มาแนวคิด Pyrrhonism⁷ ซึ่งเป็นต้นธารความคิดกังขาคติ-นิยม (Skepticism) ของปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ ดังนั้นแล้วพุทธศาสนาและแนวคิดปรัชญาตะวันตกจึงมีการแลกเปลี่ยนกันอยู่ตลอดเวลา เช่น การแบ่งแยกเป็นทวิภาวะระหว่างกายกับจิต เรื่องเล่าจิตนิยมแบบพุทธและแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ซึ่งได้อิทธิพลจากมาร์กซิสต์ดั้งเดิมจึงมีจุดร่วมกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง

เครดิตภาพ : สุภัทรา ศรีทองคำ และ สุทิวส์ คุ่มภัย ©มูลนิธิ 100 ต้นสน, 2564

ความจริงเป็นอิสระจากมนุษย์

จุดเชื่อมโยงกันระหว่างเรื่องเล่าจากสายหลวงปู่มั่นแบบจิตนิยมและแนวคิดวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ก็คือการเชื่อในสารัตถะ ซึ่งเชื่อว่าความจริงมีอยู่และมนุษย์เป็นผู้ยิ่งใหญ่ในการควบคุมหรือเข้าหาความจริงนั้น ความจริงเป็นอิสระจากมนุษย์ และมนุษย์ไม่มีเครื่องมือในการเข้าใจความจริงมากพอ เพราะมีข้อจำกัดจากเครื่องมือในการเข้าถึงความจริง กลุ่มนี้จึงสนใจที่จะพัฒนาเครื่องมือในการทำให้รู้ในสิ่งที่ไม่รู้ให้ได้ และเชื่อว่าภาพแทนและภาษาที่มนุษย์สร้างขึ้นนั้นเป็นเหมือนกระจกสะท้อนเท่ากับความจริงทุกประการ เราอาจกล่าวได้ว่าแบบจิตนิยมและแนวคิดวัตถุนิยม

ประวัติศาสตร์เป็นกลุ่มสังคมนิยมแบบญาณวิทยา (epistemological realist) อันมุ่งเน้นเรื่องของการศึกษาหาความรู้ที่วางบนมนุษย์หรือผู้รู้เป็นศูนย์กลาง มนุษย์เป็นองค์ประธานของความรู้ และที่ผ่านมามากกว่า 300-400 ปี นับตั้งแต่ยุคภูมิธรรม ศาสตร์วิชาความรู้ของโลกตะวันตกให้ความสำคัญกับการสร้างเครื่องมือในการหาความรู้ หรือ ญาณวิทยา หรือปรัชญา^๑

แต่ผลงานของอภิชาติพงษ์ ซึ่งหยิบยืมเรื่องเทวดา-นาค-ผีของพระวัดป่ามาตีความใหม่ เสนอให้กลับไปมองความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างมนุษย์และสิ่งอื่นๆ ที่นอกเหนือจากมนุษย์ในเรื่องเล่าของคนพื้นถิ่น ผลงานของอภิชาติพงษ์เปิดพื้นที่ของการเผชิญหน้ากับความแปลกประหลาดที่แฝงฝังในชีวิตประจำวัน ทำทลายความยิ่งใหญ่ของมนุษย์และแนวคิดสมัยใหม่ ผลงานของอภิชาติพงษ์ชวนให้เราคิดว่าวัตถุไม่ได้เกิดจากการประกอบสร้างของมนุษย์ การดำรงอยู่ของบางสิ่งในโลกนี้ไม่ขึ้นกับการรู้ของเรา ไม่ว่าเราจะตระหนักรู้ว่ามีสิ่งนั้นหรือไม่ การเผชิญหน้ากับความแปลกซึ่งชวนให้เราตระหนักว่าเราไม่สามารถพัฒนาเครื่องมือในการสร้างองค์ความรู้ในสิ่งนั้นได้ นอกจากนี้ ความจริง

เป็นอิสระจากมนุษย์ และไม่ได้เป็นเพราะว่าขาดแคลนเครื่องมือ แต่เป็นเพราะความจริงไม่อนุญาตให้มนุษย์รู้ได้ เราไม่มีทางรู้ทั้งหมดของความจริงได้⁸ ผลงานของอภิชาติพงษ์จึงท้าทายปรัชญาตะวันตกที่มองว่าเราสามารถเข้าถึงความจริงได้แบบองค์รวม

เทวดา นาค ผี

“คุณคะ โขดหินกองนั้นมันรูปร่างแปลกๆ นะคะ” ราชตรีถามขึ้น

“มันโดนกระแทกโดยนาคนะครับ” สุรชัยตอบ

เรื่องเทวดา-นาค-ผีถูกเล่าผ่านความปรารถนาของราชตรี มันอาจเป็นฝันร้ายของป่าเจิน หรือมันอาจจะเป็นเรื่องผีที่ใครสักคนแต่งขึ้น โขดหินกลางแม่น้ำโขงชวนให้นึกถึงพระธาตุเมืองลา วัดมหาธาตุ เมืองหนองคายที่ทลายลงเพราะแม่น้ำโขงเซาะตลิ่งจนพระธาตุจมอยู่ในลำน้ำโขง เมื่อ ค.ศ. 1847 บางคนเชื่อว่า พญานาคมีความต้องการที่จะนำกระดูกส่วนข้อเท้าพระพุทธเจ้าไปประดิษฐานไว้ภายในถ้ำนครวัดบาดาล ความเชื่อเรื่องพญานาคที่ปรากฏในอินเดียมีมาก่อนการกำเนิดของพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงพญานาคในคัมภีร์อถรรพเวท พุทธศาสนาในยุคต้นมีการหลอมรวมกับความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีอยู่ก่อนหน้านั้น อย่างไรก็ตาม ความเชื่อเรื่องพญานาคก็อาจมีอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาแต่เดิมแล้วเช่นกัน นิทานชาดกหลายเรื่องก็พูดถึงความสัมพันธ์ของพุทธกับนาค ได้แก่ บัณฑกรชาดกที่เล่าถึงความพยายามของป้องกันตัวเองของนาคจากการกินโดยครุฑ ด้วยการกินก้อนหินเข้าไปไว้ในท้องเพื่อถ่วงตัวเอง หากครุฑจับนาคไปก็จะบินไม่ได้ แต่ก็ถูกครุฑแก้มด้วยการให้นาคห้อยหัวจนนาคคลายหินออกมา⁹

ในทางพุทธ นาคมีความมุ่งมั่นในการอุทิศตนเพื่อพุทธศาสนา แต่เลือกที่จะอยู่ในมหาสมุทรหรือใต้พิภพ ความสัมพันธ์ระหว่างครุฑกับนาคเป็นไปด้วยความโกรธแค้นอย่างไม่สิ้นสุด บนโลกมนุษย์ นาคจะท่องเที่ยวในแม่น้ำโขง คนพื้นถิ่นมักจะเห็นนาคและร่องรอยของมัน ในขณะที่ครุฑเป็นตราแผ่นดินของไทย นี่แสดงถึงลำดับชั้นอำนาจในการเมืองไทย กษัตริย์ไทยแห่งราชวงศ์จักรีตั้งชื่อตนเองว่ารามมา ซึ่งเป็นร่างอวตารของพระวิษณุ (มีนาคเป็นพาหนะ) ชาติ (ครุฑ) กลายเป็นพาหนะของกษัตริย์ (พระเจ้าจากฟ้า) อำนาจศักดิ์สิทธิ์จากฟ้า (divine sovereign) จึงหมายถึงมีอำนาจเหนือรัฐธรรมนูญ แต่สำหรับชนชาติลาว นาคเป็นถือเป็นสัญลักษณ์และเป็นผู้ปกป้องเวียงจันทน์¹² นาคเป็นสัตว์ในตำนานความเชื่อของคนลุ่มแม่น้ำโขง ส่วนครุฑเป็นสัญลักษณ์อำนาจชั้นสูงของสยามประเทศที่พัฒนามาจากชุมชนโบราณริมแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งคำว่า ครุฑยุดนาค เป็นคำที่อธิบายความสัมพันธ์ในเชิงสัญลักษณ์ระหว่างลาวกับไทยในมิติทางประวัติศาสตร์ได้ชัด¹⁰

ด้วยการเปรียบเทียบสัตว์ในตำนานเหล่านี้ ครุฑ (รัฐไทย) จึงเป็นอำนาจแบบพราหมณ์ชั้นสูงที่นำไปสู่การสร้างรูปแบบกษัตริย์แบบอินเดีย ในขณะที่นาค (ลาว) จะมีลักษณะอำนาจของสิ่งพื้นถิ่นที่อยู่ใต้ดินหรือริมแม่น้ำ ลักษณะความสัมพันธ์ทางอำนาจแบบนี้จึงเป็นสิ่งที่ตอนนำ ฮาราเวย์¹¹ (2016) ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ของความ

คิดที่ University of California เรียกว่า Chthulucene โดยเธอเอามาจาก Cthulhu สัตว์ประหลาดเหยียดเพศหญิง ในนิยายของ Lovecraft และเธอยังเล่นกับความหมายของคำว่า chthonic ที่แปลว่ากำเนิดหรือติดดิน Chthulucene จึงเป็นเวลาที่เราได้พบว่าเราอาศัยร่วมกับพลังอื่นๆ ของมนุษย์ เรายึดติดฟังฟังอยู่กับพลังงานอื่นๆ ที่เคลื่อนผ่านเรา และหากไม่มีสิ่งอื่นๆ เราก็ไม่อาจมีชีวิตอยู่ได้ เราแปลกแยกกับตนเองอยู่เสมอ เราต้องเป็นเช่นนั้น หรือไม่ว่าก็ตาม¹² ผลงานของอภิศาติพงษ์จึงมิได้เป็นเพียงซุ่มเสียงจากอวกาศแค่นั้น หากแต่ยังยึดติดกับโลก/ดาวเคราะห์ (planetary) เนื่องจากผลงานของเขาเผยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และอมนุษย์ อันได้แก่ สัตว์ ผี และผีนป่า พนาไฟร นั่นเพราะโลกเป็นเรื่องของผืนดินและสายน้ำที่มีได้เพียงสะท้อนประเด็นทางวัฒนธรรมที่ถูกผลิตและไหลเวียน แต่ยังเป็นเรื่องของระบบนิเวศน์และผัสสารมณีนี้อีกด้วย¹³

“ก่อนมันจะตาย มันแหงนหน้ามองฟ้ายามเย็นเป็นเวลานาน” สุรัชย์เล่าต่อ

“มันมองฟ้าทำไมคะ” ราตรีถามขึ้น

“ไม่รู้สิครับ หรือคำตอบอยู่บนฟ้า ถ้าอยากรู้ต้องไปถามพญาแถน” สุรัชย์ตอบ

ถ้าหากการที่พญานาคเปลอกสกินศพที่มีแทงป้อนเข้าไป จนสุดท้ายนำมาซึ่งความตายของมันเอง หากก่อนตาย พญานาคแหงนมองท้องฟ้า เช่นเดียวกับในชาดกที่นาคต้องกินหินเพื่อเอาชีวิตรอดจากครุฑผู้มาจากฟ้า การตั้งคำถามกับท้องฟ้า ไฟ ความสว่าง และความร้อน ดูจะเป็นสิ่งที่พบได้ในงานของอภิศาติพงษ์นับตั้งแต่ การเล่นประทัดหรือพลุ ใน *Fireworks* (2014) พารามิเทียมลอยบนท้องฟ้า รวมถึงการใช้สีฟ้า ใน *Cemetery of Splendor* (2015) ผ้าห่มสีฟ้าที่คลุมตัวป่าเจนใน *Blue* (2018) เสียงสายฟ้าฟาดลงมาใน *October Rumbles* (2020) และ *Night Colonies* (2021) ผ้าม่านสีฟ้าในวิดีโอแนวตั้งใน *A Minor History* (2021) และเสียงฟ้าร้องที่ดับการอ่านกวีโดยเมฆ'ครึ่งฟ้า ในนิทรรศการเสียง โดย อัคริศเฉลิม กัลยาณมิตร ส่วนหนึ่งใน *Trace of Thunder* (2021)

ดวงอาทิตย์ในเดือนตุลาฯ

ไฟสีแดงเป็นสิ่งพบได้ใน โปรแกรมพิเศษ *SILENCE* โดย Kick the Machine Documentary Collective จัดแสดงในวันที่ 6 – 10 ตุลาคม ค.ศ. 2021 ณ มูลนิธิ 100 ต้นสน เพื่อรำลึกถึงความรุนแรงในเดือนตุลาคม ค.ศ. 1976 (2519) โดยในขณะที่ผู้ชมนั่งดูวิดีโอชุดเหตุการณ์การทารุณศพที่ตัดสลับกับโฆษณาในช่วงยุคทศวรรษ 1970 และข้อความภาษาไทยที่ถูกแปลเป็นภาษาอังกฤษแบบแปลกประหลาดบิดเพี้ยนและล้อเล่นกับภาษา การออกเสียงและตัวอักษร แสงสีแดงฉานจากดวงไฟก็ค่อยๆ สว่างกลืนทั้งห้อง ดวงอาทิตย์นี้พบได้ในฉากโลกที่มีภูมิทัศน์ของแม่น้ำและดวงอาทิตย์สีแดงใน *Blue* (2018)

ดวงอาทิตย์ชวนให้นึกถึงการแย่งชิงแสงไฟ แสงไฟที่อาจเป็นต้นกำเนิดของเรื่องเล่า แสงไฟทำให้เกิดเงา เงาจึงเป็นด้านกลับของการตามหาความจริง จุดกำเนิดของเรื่องเล่าอาจย้อนไปถึงถ้ำของเพลโต¹⁴ แต่ดวงไฟก็อาจย้อนไปถึงเรือพระอาทิตย์ ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีมาตั้งแต่ยุคหินใหม่¹⁵ และได้รับการชำระอีกครั้งในยุคอียิปต์โบราณ เรือ

พระอาทิตย์เป็นของเทพ Re ซึ่งการเดินทางของเรือทำให้เกิดกลางวันและกลางคืน¹⁶

ดวงไฟในการแสดงชุด *FEVER ROOM* (2015) สร้างความรู้สึกราวกับเราได้อยู่ในถ้ำและกำลังดูแสงไฟที่คนออก จากถ้ำมาฉายเรื่องราวให้เราดู การกลับเข้าถ้ำแบบลึกลับมีจึงอาจกล่าวได้ว่า เป็นการกลับไปทบทวนกระแสธารความคิดสมัยใหม่ของมนุษย์ที่ถูกสร้างมาอย่างน้อยตั้งแต่ยุคภูมิธรรม ความคิดยุคภูมิธรรมที่รื้อฟื้นเอาความคิดของกรีกโบราณมาแล้วใหม่ ความคิดของกรีกโบราณก็พัฒนามาจากอียิปต์โบราณและเอเชีย วัฒนธรรมแอฟริกาเหนือมีผลต่อ แนวความคิดของยิวและเอกเทวนิยม ทั้งที่แต่เดิมดินแดนอียิปต์โบราณจะนับถือเทพเจ้าหลายพระองค์ (polytheism) เหมือนแถบเอเชียโบราณ¹⁶

กรอบคิดเอกเทวนิยมกับเอกราชาเป็นสิ่งที่ดำเนินไปด้วยกันได้เป็นอย่างดี เพราะสุดท้ายเทพที่มีมากมายก็แย่งกัน พุดและจะต้องมีเทพเพียงองค์เดียวที่ยิ่งใหญ่ มีสิทธิ์จะพูดได้มากกว่าและเทพอื่นๆ ต้องเคารพและเชื่อฟัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งศาสนามาร์นา (Amarna religion) แห่งราชวงศ์ที่ 18 ของฟาโรห์ Akhenaten (c. 1353-1336 BC) ซึ่ง เน้นการปกครองและขยายอำนาจที่ผูกขาด ล้มล้างแนวคิดพหุเทวนิยมและสรรเสริญ Amun พระเจ้าแห่งฟากฟ้าเป็น ราชาแห่งเทพผสานรวมเข้ากับเทพ Re เกิดเป็น Amun-Re นำมาซึ่งการทำลายเทพอื่นๆ การปฏิวัติทางศาสนาโดย เฉพาะอย่างยิ่งในสมัย Akhenaten เป็นพัฒนาการแรกเริ่มของแนวคิดแบบก่อนโสคราตีส (pre-Socratic) ของ อารยธรรมกรีก รวมไปถึงการให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางเชิงปรัชญา (philosophical anthropocentrism)¹⁶

ความตายของพญานาคเพราะกลืนศพที่มีแท่งอิฐเข้าไป ก่อนจะตายมันแหงนมองท้องฟ้า “ดิฉันขอบคุณที่เล่าตำนาน นี้ให้ฟังนะคะ” “มันไม่ใช่ตำนานครับ คุณราตรี” นี่ไม่ใช่เรื่องเล่าหากแต่เป็นเรื่องจริง นี่ไม่ใช่ความฝันหากแต่เรา กำลังตื่น การแหงนหน้าไปมองฟ้ามองแดนจึงเป็นการตั้งคำถามกับสภาวะเพศชายเป็นใหญ่ผ่านสัญลักษณ์ของเทพ แห่งฟากฟ้าและดวงอาทิตย์ ซึ่งอาจได้รับอิทธิพลอีกส่วนจากตระกูลภาษาอินโด-ยูโรเปียน (Proto-Indo-European) ซึ่งเป็นที่มาของภาษาอังกฤษ ไปจนถึงภาษาสันสกฤต ภาษาฮินดี และภาษาเบงกอล โดยที่วัฒนธรรม ของคนกลุ่มภาษาอินโด-ยูโรเปียน คือ การเลี้ยงวัว ม้า และสุนัข การทำเกษตรด้วยการไถพรวน และการบูชาเทพ แห่งฟากฟ้า เช่น ในพระทโยส สวามีของพระแม่ปฤถวี หรือ พระธรณี ในศาสนาฮินดู หรือเทพซุสในตำนานกรีก และ ที่สำคัญ คือวัฒนธรรมการนับถือตระกูลฝั่งพ่อ (patrilineal kinship-system)¹⁶

ท้องฟ้า ครุฑ แถน

การบูชาเทพจากท้องฟ้า ครุฑ และแถน จึงเป็นการผสมกันของหลายๆแนวคิดจากหลายตระกูลภาษาในแผ่นดินใหญ่ ของอุษาคเนย์ การเชื่อเรื่องครุฑได้จากกลุ่มพุดตระกูลภาษาอินโด-ยูโรเปียน และการเชื่อเรื่องแถนเป็นความเชื่อใน กลุ่มคนพุดตระกูลภาษาไท-กะได การบูชาเทพจากท้องฟ้าเกิดจากการผสมกลมกลืนจากหลากหลายกลุ่มเผ่าพันธุ์ใน อุษาคเนย์มาอย่างน้อย 3,000 ปี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อกลุ่มวัฒนธรรมลาวได้เข้ามามีอิทธิพลเป็นกลุ่มวัฒนธรรม ใหญ่ในดินแดนอีสาน ตั้งแต่ช่วงศตวรรษที่ 11 เป็นต้นมา การค้นพบทางโบราณคดีในแหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ ทั้งภาพเขียนสีที่แสดงให้เห็นถึงพิธีกรรมของผู้คนที่อยู่ในท่าทางที่คล้ายการเต้นหรือฟ้อนรำ ลวดลายคนเป่า

แคนและฟ่อนลำบนขวานสำริดสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อทางศาสนาและพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ที่ผสมกัน (Magico-religious practice) ทำให้เกิดระบบสัญลักษณ์และการสื่อความหมาย โดยที่ผู้คนในแถบแผ่นดินใหญ่ของ อูษาคเนย์เริ่มหยุดนิ่งตั้งหลักแหล่งเป็นชุมชนมาแล้วกว่า 5,000 ปีแล้ว¹⁷

การบูชาผีฟ้าหรือเทพจากท้องฟ้าผสมเข้าระบบกษัตริย์แบบอินเดียเริ่มเมื่อรับพราหมณ์และพุทธเข้ามาจึงทำให้เกิด การสร้างกรอบความคิดเกี่ยวกับอำนาจเหนือธรรมชาติจากกลุ่มวัฒนธรรมต่างๆ เช่น การเทียบแถนหลวงว่าเป็นองค์ เดียวกันกับพระอินทร์ หรือในวรรณกรรมเรื่องขุนบรมราชาธิราช ได้กล่าวถึงแถนหลวงส่งขุนบรมลงมาปกครอง ผู้คนยังโลกมนุษย์¹⁷

การต่อสู้กับเทพท้องฟ้าพบได้ในตำนานผาแดงนางไอ่ ซึ่งกล่าวถึงพระโพธิสัตว์ผู้เสวยชาติเป็นพญาคันคาก และพญา แถนเป็นผู้ปกครองเทวโลกและมนุษย์โลก วันหนึ่งพญาแถนไม่พอใจมนุษย์จึงสั่งให้ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล มนุษย์ จึงไปขอร้องพญาคันคากให้พญาปลวกก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงสวรรค์ และทำสงครามกับพญาแถนจนพญาแถนผ่าย แพ้ พญาแถนจึงให้คำมั่น หากมนุษย์ยิงบั้งไฟขึ้นไปเดือนเมื่อไรจะรีบบันดาลให้ฝนตกลงมาให้ทันที และถ้าบั้งไฟ ร่วงก็ถือเป็นสัญญาว่าฝนได้ตกลงถึงพื้นแล้ว นี่แสดงให้เห็นว่า เมื่อพญาแถนรู้ว่า ตนเองกำลังสูญเสียอำนาจที่ยิ่ง ใหญ่ นั่น พญาแถนไม่อาจทำใจยอมรับได้ พระยาแถนจึงแสดงอำนาจกดขี่หมิ่นเหม่งโดยการทำให้ฝนแล้ง เพื่อเป็นการ ลงโทษให้คนทั้งหลายได้สำนึกแล้วจะได้หันกลับมาภักดีต่อพระยาแถนเหมือนเดิม¹⁸ ประเพณีบั้งไฟพญานาคแสดงให้เห็นถึงการปะทะต่อรองอำนาจกับระบอบความเป็นเจ้า/ทาส ในอูษาคเนย์ สถานะความเป็นเจ้า เทวดา หรือโอรส สวรรค์จึงถูกท้าทายมาโดยตลอด

แต่ก็มีข้อสงสัยกันว่าสิ่งที่หลุดลอยจากโลก ได้แก่ แถนในวัฒนธรรมบูชาผี หรือเทวดาในวัฒนธรรมพราหมณ์-พุทธ ซึ่งสัมพันธ์กับความเชื่อในคนอีสานที่ว่าเครื่องดนตรีได้รับสืบทอดมาจากเมืองฟ้า โดยที่การร้องรำทำเพลงของคน อีสานถือเป็นสิ่งของเทวดาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การใช้อำนาจศักดิ์สิทธิ์ (divine sovereignty) จึงเริ่มต้นผ่านพิธีทรงเจ้า เข้าผีของชาวอีสานที่เรียกว่า การเลี้ยงช่วง ที่มีการเป่าแคนเพื่อเชิญให้ผีฟ้าผีแถนลงมาประทับในร่างมนุษย์ แล้วจึง ร่ายรำเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย¹⁷

แล้วความเป็นกษัตริย์หรือเทวดาที่หลุดพ้นจากมนุษย์เริ่มมีขึ้นเมื่อใด นี่อาจพันเกินความสามารถของผู้เขียน แต่ อำนาจศักดิ์สิทธิ์ในการบูชาผีฟ้าก็เป็นเพียงแค่ชั่วคราว ถึงแม้ว่าผีแถนอาจเป็นเทพที่หลุดพ้นจากโลก (transcendent) แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการบูชาแถนก็ไม่ได้เป็นการบูชาตลอดเวลา หากแต่เป็นบางช่วงของพิธีกรรม และ บางช่วงของปี กล่าวอีกแบบ การบูชาแถนขึ้นกับเวลามากกว่าสถานที่ อำนาจอธิปไตยจึงจำกัดด้วยเวลา และไร้ศูนย์กลาง ผู้ที่รับเอาอำนาจจากสวรรค์ในช่วงพิธีกรรมก็ได้ต่างจากคนอื่นๆในผา¹⁹

เดิมที่การบูชาเทพจากท้องฟ้าขึ้นกับเวลา กลายเป็นขึ้นกับตำแหน่งตั้งแต่เมื่อใด และกลายเป็นแนวคิดเทวราชาและ ต่อมากลายเป็นอำนาจอธิปไตยได้อย่างไรก็เกินพันความสามารถของผู้เขียน และอาจไม่จำเป็นที่จะพึงฝอยหา ตะเข็บต้นกำเนิด แม้ว่าจะมีข้อเสนอว่ารัฐแรกๆ ในอูษาคเนย์ ได้แก่ รัฐอังกะวะ/พม่า ฮั่น/จีน และสยามโบราณ การเกิด

ขึ้นของรัฐส่งผลให้เกิดการรวมศูนย์อำนาจ รวมทั้งทรัพยากรประชากร สถาปนาหลักไกรรัฐด้านภาษี โดยเฉพาะที่ราบลุ่มมีแม่น้ำไหลผ่าน ผิดกับคนที่ถูกมองว่า “ไร้อารยะ” ที่อยู่ตามป่าเขาหรือที่ราบสูง²⁰

แต่ประวัติศาสตร์ก็ได้เรียงเป็นเส้นตรงแบบวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ ประวัติศาสตร์เป็นพื้นที่ของการปะทะสังสรรค์ของอำนาจและการเคลื่อนย้ายตำแหน่งและเวลาอยู่ตลอดเวลาต่างหาก เหมือนฉากใน *Cemetery of Splendor* (2015) เมื่อแก๊ง ร้างทรงสาวโสดพยายามจะดูอดีตชาติของทหารที่นอนหลับ แต่ภรรยาของนายทหารผู้หลับไหลคนนั้นบอกกับแก๊งว่า “ไปเบ่งอดีตเห็ดแห้ง เบ่งปัจจุบันนี้แหละ ว่ามันเอาเมียน้อยไปซ่อนไว้ใส” กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานของอภิชาติพงศ์จึงเป็นการใคร่ครวญและค้นคว้าเพื่อศึกษาอดีตในปัจจุบันมากกว่าจะย้อนรำลึกเพื่อหวนหาแบบโรแมนติคส์ (retrospective rather than romanticize)²¹

ปัจจุบันจึงเป็นพื้นที่ที่อดีตและอนาคตเคลื่อนย้ายถ่ายเทไปมา มากกว่าจะถูกมองอย่างแยกขาดเป็นเส้นตรง ผลงานของอภิชาติพงศ์จึงต่อต้านวัตถุนิยมประวัติศาสตร์และเวลาแบบพุทธทางการ/อาณานิคม ผ่านการแยก “การร่วมเวลา” ออกจาก “การไล่เรียงลำดับเวลา” ซึ่งที่ผ่านมามารไล่เรียงลำดับเวลาคือวิธีการมองเวลาที่ครอบงำอยู่ และการถอดเอาการร่วมเวลาออกมาพิจารณาในตัวเอง ส่งผลให้เวลาถูกปลดปล่อยและมีสภาวะเป็นปลายเปิดมากกว่าที่จะเป็นการดำเนินไปตามเส้นทางที่แน่นอนซึ่งมีมนุษย์เป็นพระเอกของประวัติศาสตร์แต่เพียงผู้เดียว²²

โปรดติดตามบทความส่วนที่สอง “A Minor History: ท้องพระโรงที่ว่างเปล่ากับผีที่หายไปในความมืด (1) ตอน 3 ” ได้เร็วๆ นี้

อ้างอิง

1. Pattana Kitiarsa (2005). Beyond Syncretism: Hybridization of Popular Religion in Contemporary Thailand. *Journal of Southeast Asian Studies* / Volume 36 / Issue 03 / October 2005, pp 461 – 487 DOI: 10.1017/S0022463405000251, Published online: 08 September 2005
2. ลุงบุญมีระลึกชาติ ณ เมืองคานส์ Archived 2010-05-25 ที่ เวย์แบ็กแมชชีน กรุงเทพธุรกิจออนไลน์
3. สุรศักดิ์ สาระจิต (2021). หมอลำต่อต้านคอมมิวนิสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย (ปลายทศวรรษ 2490 ถึงต้นทศวรรษ 2520)
4. Apichatpong Weerasethakul (2014). *Fireworks* (Archives) <http://www.kickthemachine.com/page80/page22/page33/index.html>
5. ภิญญพันธ์ พจนะลาวัณย์ (2562). *ไทยปฏิภน : ประวัติศาสตร์การเมืองสังคมร่วมสมัยของพุทธศาสนาไทย*.
6. พระอารดินทร์ เขมธมโม (2549). *การศึกษาามโนทัศน์เรื่องความตายของกฤษณมูรติ*
7. Diogenes Laërtius *Lives of the Eminent Philosophers* Book IX, Chapter 9, Section 69
8. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ (2021). บรรยายวิชาการออนไลน์ “ภาววิทยาวัตถุ (Object Oriented Ontology) (OOO)”. <https://www.youtube.com/watch?v=HenxInaMtWw&t=2099s>
9. วิเชียร นามการ (2554). *การศึกษาอิทธิพลความเชื่อเรื่องพญานาคที่มีผลต่อสังคมไทยปัจจุบัน*

10. กำพล จำปาพันธ์ (2558). นาคยุคครุฑ : “ลาว” การเมืองในประวัติศาสตร์นิพนธ์ไทย
11. ดอนนา ฮาราเวย์ พยายามทำลายตัวตนของมนุษย์ (figure of man) ในยุค Anthropocene ซึ่งเชื่อมโยงกับปมอติปุต เมื่อวัย 3-6 ปี เพศชายจะมีการหนีจากแม่และไปสร้างตัวตนกับพ่อเพื่อเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามปรารถนา เธอทำลายระบอบการปกครองแบบชายเป็นใหญ่ นี่จึงเท่ากับเป็นการหวนคืนไปสู่ความเป็นเพศแม่ที่ร้ายกาจ เธอยังเสนอว่าเสนอให้เราย้อนกลับไปหา Gaia (เทพเจ้าแห่งดินของกรีก) ตามตำนานเธอเกิดจากความวุ่นวายและพายุหมุน เธอได้ให้กำเนิด Uranus ซึ่งเป็นทั้งลูกและสามี (เทพเจ้าท้องฟ้า) ฮาราเวย์ เสนอว่า ที่ผ่านมาราถอนตัวจากเทพเจ้าแห่งแม่เพื่อมองท้องฟ้า หรือปมอติปุต เรากำลังพรากจากแม่เข้าสู่สังคมชายเป็นใหญ่ และสิ่งที่เราควรทำคือการกลับไปหา Gaia ซึ่งสิ่งที่น่ากลัว มิใช่สิ่งที่น่าอภิรมย์ เป็นทั้งการรบกวนที่เราต้องเข้าใจศัตรูของเราไปด้วย และความกราดเกรี้ยว เทพเจ้าผู้ดูแลโลกเป็นทั้งแม่ที่ใจร้าย และก็ทั้งใจดี ไม่ใช่ทั้งเป็นทรัพยากรและไม่ใช่สิ่งที่ต้องการการทะนุถนอม และไม่ใช่แม่ที่จะมาป้อนข้าวป้อนน้ำเรา และโลกของ Gaia เต็มไปด้วยความโหดร้าย มีการเกิดและการตาย ไม่ได้เป็นธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ต่างจากพระอูมาที่มีทั้งภาคใจดีและใจร้าย คำว่ายุคสมัยแห่งมนุษย์หรือ Anthropocene ก็ยังยึดโยงกับการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลางทางปรัชญาและละเลยผู้กระทำกรอื่น ๆ นอกเหนือจากมนุษย์ นี่เองจึงนำไปสู่การหาคำอธิบายใหม่ที่เรียกว่า Chthulucene ซึ่งเป็นการล้อเลียน Cthulhu สัตว์ประหลาดในนิยายของ H.P. Lovecrafts ที่สำหรับฮาราเวย์เป็นตัวละครที่เหยียดเพศหญิงและเชื้อชาติ เธอสลบตัวอักษรให้ล้อไปกับคำว่า Chthon ซึ่งเป็นอีกคำของพระแม่ธรณี หรือความเชื่อกรีกเรียกว่า Gaia Ema จึงเป็นแม่ที่ทั้งใจร้ายและใจดี ทั้งหญิงแย่งสามีชาวบ้านและยังทำให้ความสัมพันธ์ของคูรักที่รับเลี้ยง Polo ไปอยู่ด้วยไม่จี๊ดจ๊าด ฮาราเวย์เน้นย้ำถึงการสร้างญาติมิตรมากกว่าการสร้างลูก หรือ ‘make kin not babies’ ความเป็นญาติมิตรที่เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายในแนวราบมากกว่าจะเป็นความสัมพันธ์แนวตั้งจากบนลงล่าง เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้ยึดติดหนาแน่นกันตลอดเวลา (attachment and detachment) คือเป็นทั้งการเชื่อมกันและพรากจากกันไปพร้อมๆ กัน เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่น่าเข้าไปหา เป็นความแตกต่างหลากหลายที่เราไม่มีวันเข้าใจได้ การสร้างญาติมิตรก็เป็นเรื่องยากมาก น่าหวาดระแวง หลอกหลอน ทำลาย และไม่รู้สึกสนิทสนม คำว่า companion มาจาก cum panis ซึ่งแปลว่าขนมปัง สิ่งมีชีวิตจำเป็นต้องกิน เราต่างกินกันเอง การกลับไปหาแม่ไม่ต่างจากการที่เราต้องไปอยู่ในถ้ำของเนาที่ยุ่งเหยิง น่ารังเกียจ ไม่น่าไปอยู่ มีความเป็นความตาย เรากำลังถูกกัดกิน น่าสยดสยอง เต็มไปด้วยสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต หรือนั่นก็คือ composed ที่แปลว่าปู้ยหมัก และแปลว่า การสร้างเรื่องเล่า decomposed ก็แปลว่าเนาเปื่อย แต่หากแยกคำแล้วก็คือ de-composed ที่หมายถึงการรื้อสร้างเรื่องเล่าหรือการเล่าใหม่ โปรดอ่าน: MING PANHA. 2016. “Chthulucene” แนวคิดใหม่ในโลก posthuman ของ Donna Haraway. บัณฑิตงานเสวนาวิชาการ อ่านเอาเรื่อง (ครั้งที่ 5)
12. Andrew Alan Johnson (2020). Mekong Dreaming: Life and Death Along a Changing River
13. Graiwoot Chulphongsathorn (2021). Apichatpong Weerasethakul’s planetary cinema
14. หนังสือเล่มที่ 7 ใน “The Republic” ของเพลโตผู้เป็นรากฐานของแนวคิดปรัชญาการเมืองสมัยใหม่ ว่าด้วยพลเมืองที่ถูกล่ามไว้ในถ้ำ พวกเขาเรียนรู้อันแสงและเงาบนผนังถ้ำ พวกเขาเข้าใจไปว่าภาพเหล่านั้นคือ

ความจริง และมีเพียงชนชั้นนำที่มีความปรารถนาจะออกจากถ้ำเพื่อไปรับรู้ความจริงแบบอื่นๆ และพวกเขาจะกลายเป็นผู้มาควบคุมคนในถ้ำ

15. วิวัฒนาการมนุษย์ได้ออกจากถ้ำ และเข้าสู่สังคมที่เริ่มหยุดนิ่ง (sedentary life) ในช่วงยุคหินใหม่ (Neolithic) ย้อนไปราว 3,500 ปีก่อนคริสตกาล
16. ธเนศ วงศ์ยานนาวา. On Monotheism ว่าด้วยเอกเทวนิยม เส้นทางของพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของจริง. 2019
17. ยุทธพงศ์ มาตย์วิเศษ (2017). ยก้อ ยอคาย : พลวัตทัศนะเกี่ยวกับดนตรีและนาฏศิลป์ชาวอีสาน
18. พระมหาสุระเวช วชิโร (2553). ศึกษาวิเคราะห์โลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในวรรณกรรมพื้นบ้านอีสานเรื่อง พระยาคันคาก
19. David Graeber. Marshall Sahlins (2017). On Kings
20. Khorapin Phuaphansawat (2018). History and Politics of the “Losers”: James C. Scott’s Perspective on Domination, Power, and Resistance
21. NOIR ROW ART SPACE. (2021).Statement. EXCERPTS : CONTEMPORARY ART OUTLOOK ON UDONTHANI & RELATED BY NOIR ROW ART SPACE 2017 - 2020
22. เก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2020). ว่าด้วยเวลาอนาคต: วิชาภรณ์ประวัติศาสตร์ที่เป็นเส้นตรงและข้อถกเถียงระหว่าง Kojève กับ Althusser

อ่านเรื่องราวที่เกี่ยวข้อง [A Minor History: ห้องพระโรงที่ว่างเปล่ากับผีที่หายไปในความมืด \(1\)](#)